Plak hier je sticker

Naam: _____

Datum: _____

VOORBEELD
niet gebruiken

De handelsroute: het kasboek van een handelshuis

Groep 5 · rekenen, geschiedenis, economie · Handel en de Gouden Eeuw · 235 min

Doelen

- Ik reken met prijzen, kosten en winst en houd een kasboek bij
- Ik zoek een route slim uit en vergelijk routes met elkaar
- Ik leg uit wat er met een prijs gebeurt als er veel van hetzelfde is
- Ik vergelijk samenwerken en concurreren met mijn eigen getallen
- Ik leg uit waarom peper zo duur was, en wie daar een prijs voor betaalde

Ronde 1: Het kasboek

Lucia *koopvrouw, de baas van het handelshuis*

Welkom in Amsterdam! Het is 1601. Ik ben Lucia, en dit is mijn handelshuis. Je krijgt een schip en 20 gulden. Laat zien dat jij een goede koopman bent.

Amsterdam was rond 1600 een van de drukste havens van Europa. Uit **Danzig** kwamen schepen vol graan. Uit **Bergen** in Noorwegen kwam gedroogde vis. En in **Lissabon** kochten Hollanders **peper**, die van de andere kant van de wereld kwam. Wie slim handelde, werd rijk.

VOORBEELD
niet gebruiken

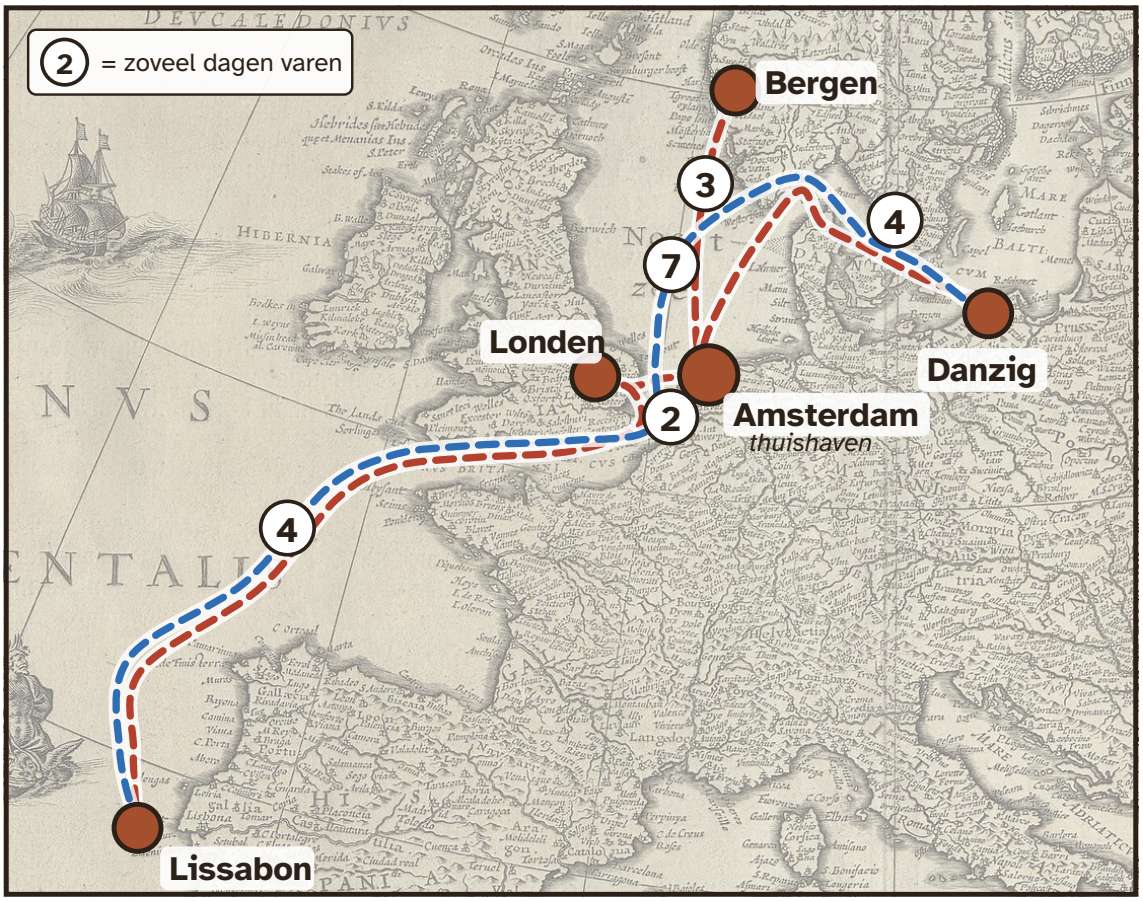

De zeekaart, op de kaart van Willem Blaeu uit 1617. Het getal bij een route is het aantal dagen varen; in het echt duurde een reis langer.

Fiche	Betekent
Pion	Jouw schip
oranje	1 vat peper
bruin	1 vat graan
blauw	1 vat vis
groen	1 gulden
rood	5 gulden
paars	1 dag. Leg er 18 op een rij: dat is je tijd.

Haven	Hier kun je kopen (prijs per vat)	Hier kun je verkopen (prijs per vat)
Amsterdam	vis 2	peper 9, graan 5
Londen	niets	peper 8, graan 6
Bergen	vis 1	graan 5
Danzig	graan 3	vis 4, peper 6

VOORBEELD
niet gebruiken

Haven	Hier kun je kopen (prijs per vat)	Hier kun je verkopen (prijs per vat)
Lissabon	peper 4	vis 5, graan 8

Spelregels

- Je begint in **Amsterdam** met **20 gulden** (4 rode fiches) en een leeg schip.
- In je schip passen **4 vaten**.
- In een haven **verkoop** je eerst, daarna **koop** je. Je kunt alleen kopen wat de haven verkoopt, en alleen verkopen wat de haven wil hebben.
- Vaar je een route, haal dan voor elke dag één paars fiche weg.
- Na **18 dagen** moet je terug zijn in Amsterdam. Wat je dan nog aan boord hebt, is niets waard.
- **Winst** = je gulden aan het eind min de 20 gulden waarmee je begon.

Tomas *de boekhouder, rekent alles na*

Ik schrijf alles op in het kasboek. Elke gulden. Laten we eerst wat oefenen.

1 Je hebt 23 gulden. Je wilt zo weinig mogelijk fiches gebruiken. Hoeveel fiches heb je nodig?

_____ fiches

2 Hoeveel dagen duurt de reis van Amsterdam naar Londen en dan door naar Lissabon?

_____ dagen

3 Je koopt in Amsterdam een vol schip vis. Hoeveel gulden betaal je?

_____ gulden

4 Je verkoopt die 4 vaten vis in Lissabon. Hoeveel winst maak je op de vis?

_____ gulden

VOORBEELD
niet gebruiken

Tomas *de boekhouder, rekent alles na*

Ik heb twee routes uitgezocht. Reken ze na voordat je uitvaart. Koop in elke haven een vol schip, als dat kan.

5 **Route A** gaat Amsterdam – Londen – Lissabon – Londen – Amsterdam. Hoeveel winst maak je?

Tip: Wat neem je mee naar Lissabon? En wat neem je mee terug?

_____ gulden

6 **Route B** gaat twee keer heen en terug naar Danzig: Amsterdam – Danzig – Amsterdam – Danzig – Amsterdam. Hoeveel winst maak je?

Tip: Vis gaat naar Danzig. Wat neem je mee terug?

_____ gulden

7 Na route A heb je nog 6 dagen over. Kun je daarmee nog winst maken?

A Ja, met een tocht naar Bergen en terug.

B Ja, met een tocht naar Danzig en terug.

C Nee, in 6 dagen kom je nergens met winst heen en terug.

A B C

Kapitein Bruno *schipper, durft alles*

Wat een gereken! Londen is maar 2 dagen varen. Ik vaar gewoon heen en weer, heen en weer. Zo snel mogelijk!

8 Bruno vaart vier keer heen en weer tussen Amsterdam en Londen. Hij verdient niets. Waarom niet?

A Londen is te dichtbij om iets te verdienen.

B Londen wil geen vis. En in Londen kan hij niets kopen voor Amsterdam.

C Hij komt onderweg kapers tegen.

A B C

VOORBEELD
niet gebruiken

9 Zoek de route met de meeste winst in 18 dagen. Speel hem met je pion en de fiches, en schrijf elke haven in het kasboek.

Haven	Dag	Verkocht (gulden)	Gekocht	Betaald (gulden)	In kas

10 Hoeveel winst maak je met de beste route in 18 dagen? Zoek door tot je hem gevonden hebt.

Tip: Er is een route met meer dan 45 gulden winst. Zoek havens die kopen wat de vorige haven verkoopt.

_____ gulden

11 Waarom is jouw route beter dan route A en route B? Leg het uit.

_____

_____

_____

_____

Extra uitdaging

Stel dat je **24 dagen** hebt in plaats van 18. Is jouw route dan nog steeds de beste? Zoek de route met de meeste winst. Hoeveel winst is dat?

Terugblik op dit deel: kleur bij elke vraag één rondje in

Hoe moeilijk vond je dit deel?

1 2 3 4 5

te makkelijk — precies goed — te moeilijk

Hoe leuk vond je het?

1 2 3 4 5

niet leuk — heel leuk

Hoeveel hulp had je nodig?

1 2 3 4 5

geen — veel

Wat wil je er nog over vertellen? _____

VOORBEELD
niet gebruiken

Ronde 2: Te veel van hetzelfde

Lucia *koopvrouw, de baas van het handelshuis*

Slecht nieuws. Andere kooplieden hebben jouw route ontdekt. Kom je met een vol schip peper, dan willen de kopers steeds minder betalen.

Op een markt wil de eerste koper graag betalen. Maar hoe meer vaten van hetzelfde je brengt, hoe minder de volgende koper ervoor geeft. Het **eerste vat** krijgt de prijs uit ronde 1. **Elk volgend vat van hetzelfde goed** in dezelfde haven brengt 1 gulden minder op. Kom je later terug, dan begint de prijs weer bovenaan. Kopen kost hetzelfde als in ronde 1.

Peper verkopen in Amsterdam

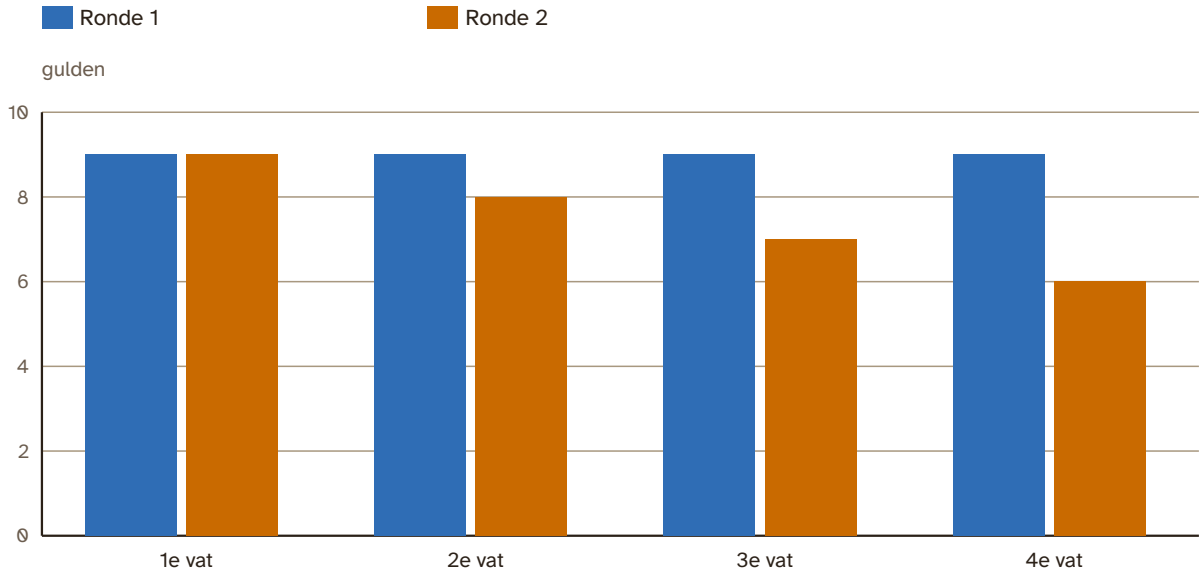

Haven	Goed	1e vat	2e vat	3e vat	4e vat
Amsterdam	peper	9	8	7	6
	graan	5	4	3	2
Londen	peper	8	7	6	5
	graan	6	5	4	3
Bergen	graan	5	4	3	2
Danzig	vis	4	3	2	1
	peper	6	5	4	3
Lissabon	vis	5	4	3	2
	graan	8	7	6	5

Wat je krijgt als je verkoopt, per vat. Tel de vaten op die je verkoopt.

VOORBEELD
niet gebruiken

12 Je verkoopt 4 vaten peper in Amsterdam. Hoeveel gulden krijg je?

_____ gulden

13 Hoeveel gulden is dat minder dan in ronde 1?

_____ gulden

14 Je hebt 4 vaten peper. Je verkoopt er 1 in Londen en 3 in Amsterdam. Hoeveel gulden krijg je samen?

_____ gulden

15 Je koopt vis in Amsterdam voor 2 gulden per vat en verkoopt het in Danzig. Hoeveel vaten neem je mee voor de meeste winst?

Tip: Reken voor elk vat uit wat het oplevert min wat het kost.

A 1 vat

B 2 of 3 vaten

C 4 vaten

A B C

16 Je verkoopt 4 vaten in Lissabon. Wat levert meer gulden op?

A 4 vaten graan

B 3 vaten graan en 1 vat vis

C Dat is evenveel

A B C

17 Graan koop je in Danzig voor 3 gulden. Vis koop je in Amsterdam voor 2 gulden. Welke lading geeft dan de meeste **winst** in Lissabon?

A 4 vaten graan

B 3 vaten graan en 1 vat vis

C Dat is evenveel

A B C

VOORBEELD
niet gebruiken

18 Wat gebeurt er met de prijs als er veel van één goed op de markt komt?

A De prijs gaat omhoog

B De prijs gaat omlaag

C De prijs blijft hetzelfde

A B C

Kapitein Bruno *schipper, durft alles*

En dan heb je nog de zee zelf. Storm, kapers uit Duinkerken… Maar soms waait de wind precies goed!

Gooi bij elke tocht, als je vertrekt

Storm. De tocht duurt 1 dag langer.

Kapers! Lever 1 vat in (jij kiest welk). Heb je geen lading? Dan laten ze je gaan.

Een rustige reis.

Gunstige wind. De tocht duurt 1 dag korter, maar altijd minstens 1 dag.

19 Een schipper maakt 18 tochten. Hoe vaak komt hij gemiddeld kapers tegen?

_____ keer

Nu ga je spelen. Begin weer in Amsterdam met 20 gulden, een leeg schip en 18 paarse fiches. Gebruik de prijzen van deze ronde en gooi bij elke tocht. Ben je na dag 18 nog niet terug in Amsterdam? Dan tellen alleen de gulden die je al hebt.

20 Speel 18 dagen en houd je kasboek bij.

Tocht	Van – naar	Gooi	Verkocht (gulden)	Gekocht (gulden)	In kas
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					

VOORBEELD
niet gebruiken

21 Wat heb je ontdekt over veel vaten van hetzelfde goed? Wat deed je daarom anders dan in ronde 1?

Extra uitdaging

Stel dat elk volgend vat **2** gulden minder opbrengt in plaats van 1. Je koopt peper in Lissabon voor 4 gulden per vat en verkoopt het in Amsterdam. Hoeveel vaten neem je dan mee voor de meeste winst?

Terugblik op dit deel: kleur bij elke vraag één rondje in

Hoe moeilijk vond je dit deel?
1 2 3 4 5
te makkelijk — precies goed — te moeilijk

Hoe leuk vond je het?
1 2 3 4 5
niet leuk — heel leuk

Hoeveel hulp had je nodig?
1 2 3 4 5
geen — veel

Wat wil je er nog over vertellen?

Ronde 3: Samen of tegen elkaar?

Lucia *koopvrouw, de baas van het handelshuis*

Er is een tweede handelshuis in de stad. Jullie kunnen elkaar beconcurreren. Of jullie werken samen...

Samen. Speel deze ronde met een partner. Ieder heeft een eigen pion, 20 gulden en een dobbelsteen. Geen partner? Speel dan zelf met twee schepen.

VOORBEELD
niet gebruiken

Extra regels voor twee kooplieden

- Gebruik de prijzen en de dobbelsteen van ronde 2, en 18 dagen. Houd de dagen en de gulden bij in je kasboek; er zijn niet genoeg fiches voor twee.
- **De markt delen.** Komen jullie op dezelfde dag in dezelfde haven en verkopen jullie hetzelfde goed? Dan telt de markt jullie vaten samen. Verkoop om de beurt één vat; wie het laagst gooit, begint. De prijs zakt met 1 per vat, maar nooit onder 1 gulden.
- **Spel 1: tegen elkaar.** Ieder speelt voor zichzelf.
- **Spel 2: samen.** Jullie maken samen een plan en tellen de winst bij elkaar op. Jullie mogen in een **konvooi** varen (samen dezelfde route, op dezelfde dagen). Bij kapers levert het konvooi dan samen maar 1 vat in.

22 Jullie komen allebei op dezelfde dag in Amsterdam aan, ieder met 4 vaten peper. Hoeveel gulden krijgen jullie samen?

Tip: Er worden 8 vaten verkocht. Het eerste brengt 9 op, het volgende 8, enzovoort.

_____ gulden

23 Jij mag beginnen. Jullie verkopen om de beurt één vat. Hoeveel gulden krijg jij?

_____ gulden

24 Nu spreken jullie af dat één van jullie naar Amsterdam gaat en de ander naar Londen, ieder met 4 vaten peper. Hoeveel gulden krijgen jullie dan samen?

_____ gulden

VOORBEELD
niet gebruiken

Tomas *de boekhouder, rekent alles na*

Samenwerken lijkt slim. Maar wie krijgt de beste haven? Maak eerst goede afspraken, en schrijf ze op.

25 Spel 1, tegen elkaar: speel 18 dagen en houd je eigen kasboek bij.

Tocht	Van – naar	Aankomstdag	Gooi	Verkocht en gekocht	In kas
1					
2					
3					
4					
5					
6					

26 Voor spel 2: welke afspraken maken jullie? Schrijf op wie welke havens en goederen neemt, en of jullie in een konvooi varen.

27 Spel 2, samen: speel 18 dagen en houd je eigen kasboek bij.

Tocht	Van – naar	Aankomstdag	Gooi	Verkocht en gekocht	In kas
1					
2					
3					
4					
5					
6					

VOORBEELD
niet gebruiken

28 Vul de winst in van allebei de spellen en tel op.

Spel	Mijn winst	Winst van mijn partner	Samen
1. Tegen elkaar			
2. Samen			

29 Wat werkte beter, samenwerken of tegen elkaar spelen? Leg uit met jullie eigen getallen.

Wat er echt gebeurde

Rond 1600 voeren er uit Holland en Zeeland verschillende compagnieën zelf naar Azië om peper te halen. Ze waren elkaars concurrenten. Hoe meer peper ze meebrachten, hoe lager de prijs in Amsterdam. Daarom gingen ze in **1602** samen verder, als één grote compagnie: de **VOC**. Voortaan was er in Holland maar één verkoper van peper uit Azië.

30 Er is maar één verkoper van peper. Wat gebeurt er dan met de prijs die de kopers betalen?

A De prijs kan hoog blijven, want niemand verkoopt goedkoper.

B De prijs zakt vanzelf, want er is veel peper.

C De prijs wordt precies gelijk aan wat de boer kreeg.

A B C

Extra uitdaging

Bedenk een eerlijke manier om de winst te verdelen als de ene koopman de beste haven krijgt en de andere niet. Reken het uit met jullie getallen van spel 2.

VOORBEELD
niet gebruiken

Terugblik op dit deel: kleur bij elke vraag één rondje in

Hoe moeilijk vond je dit deel?	Hoe leuk vond je het?	Hoeveel hulp had je nodig?
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
te makkelijk — precies goed — te moeilijk	niet leuk — heel leuk	geen — veel

Wat wil je er nog over vertellen? _____

Ronde 4: Waarom was het zo duur?

Lucia *koopvrouw, de baas van het handelshuis*

> Mijn peper koop ik in Lissabon. Maar daar groeit hij niet. Hij komt van de andere kant van de wereld.

Peper groeide in **India** en op eilanden als **Sumatra** en **Java**. Een koopman uit Amsterdam kwam daar vroeger nooit. Een zakje peper ging van hand tot hand: over zee, met kamelen door de woestijn, en weer over zee. Zo'n reis duurde vaak meer dan een jaar. Elke handelaar nam een risico, en wilde er iets aan verdienen.

Kleine bedragen rekende je in **stuivers**. 20 stuivers is 1 gulden.

Boer in India	→	**Handelaar** 1	→	**Handelaar** 2	→	**Handelaar** 3	→	**Handelaar 4** Lissabon	→	**Lucia** Amsterdam
1 stuiver		**2** stuivers		**?** stuivers		**?** stuivers		**?** stuivers		**20** stuivers

Van de boer naar Lucia. Onder elke persoon staat voor hoeveel stuivers hij het zakje peper verkoopt.

31 Elke handelaar verkoopt het zakje voor het dubbele van wat hij betaalde. Voor hoeveel stuivers verkoopt handelaar 4 het zakje aan Lucia?

_____ stuivers

32 Hoeveel stuivers verdient handelaar 4 aan één zakje? En hoeveel verdient de boer?

Tip: Wat betaalde handelaar 4 zelf? De boer kreeg 1 stuiver.

A Handelaar 4 verdient 8 stuivers, de boer 1 stuiver.

B Handelaar 4 verdient 16 stuivers, de boer 1 stuiver.

C Ze verdienen allebei evenveel.

A B C

VOORBEELD
niet gebruiken

33 Lucia verkoopt het zakje in Amsterdam voor 20 stuivers. Hoeveel keer zo veel is dat als wat de boer kreeg?

_____ keer zo veel

Wie betaalde de prijs?

In 1595 voeren vier Hollandse schepen voor het eerst zelf naar Azië. Zonder tussenhandelaars zou de peper veel goedkoper zijn. Er gingen ongeveer **250** zeelieden mee. Na ruim twee jaar kwamen er ongeveer **90** terug. De anderen stierven onderweg, vooral aan ziektes.

34 Hoeveel zeelieden kwamen er ongeveer niet terug?

_____ zeelieden

35 Welke zin klopt het best voor deze reis?

A Ongeveer 1 van de 3 zeelieden kwam terug.

B Ongeveer 2 van de 3 zeelieden kwamen terug.

C Bijna alle zeelieden kwamen terug.

A B C

Wat Lucia nog niet wist

Nootmuskaat groeide alleen op de kleine **Banda-eilanden**, ver weg in Azië. De VOC wilde alle nootmuskaat zelf hebben, om hem in Europa duur te verkopen. In **1621** veroverden soldaten van de VOC de eilanden met geweld. Duizenden mensen van Banda werden gedood, stierven van honger, of werden als slaaf weggevoerd. Daarna moesten tot slaaf gemaakte mensen op de plantages werken.

Van de eerste reis naar Banda

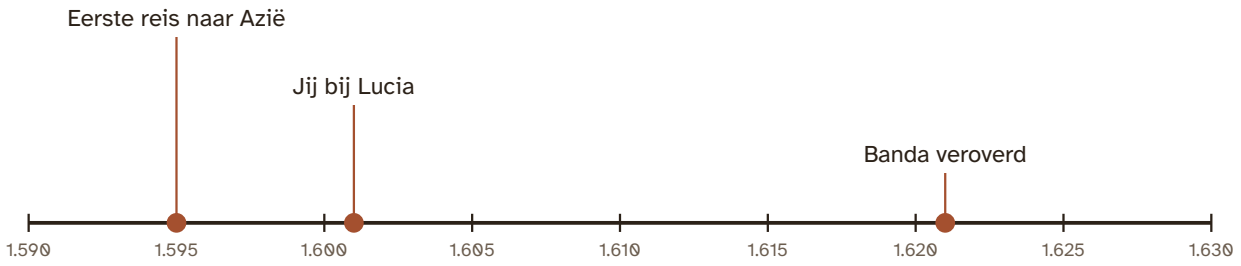

VOORBEELD
niet gebruiken

Kapitein Bruno *schipper, durft alles*

Zo gaat handel nu eenmaal. Wie ver vaart, neemt een risico. Dan mag je er ook goed aan verdienen.

Tomas *de boekhouder, rekent alles na*

Een zeeman koos zelf voor de reis, Bruno. De mensen op Banda kozen nergens voor.

36 Wie verdiende aan de peper en de nootmuskaat, en wie betaalde een prijs? Vul de tabel in.

Wie	Wat kreeg of verdiende hij?	Wat betaalde hij: geld, of iets anders?
De boer in India		
De handelaars		
De zeelieden		
De mensen op Banda		
Lucia		

37 Waarom was peper zo duur? En wie heeft gelijk, Bruno of Tomas? Gebruik het spel en wat je in deze ronde las.

Extra uitdaging

Kies iets uit je eigen huis dat van ver komt, zoals chocolade, een T-shirt of een banaan. Zoek uit waar het vandaan komt. Wie verdient eraan? En betaalt iemand een prijs die je niet in de winkel ziet?

VOORBEELD
niet gebruiken

Terugblik op dit deel: kleur bij elke vraag één rondje in

Hoe moeilijk vond je dit deel?

1 2 3 4 5

te makkelijk — precies goed — te moeilijk

Hoe leuk vond je het?

1 2 3 4 5

niet leuk — heel leuk

Hoeveel hulp had je nodig?

1 2 3 4 5

geen — veel

Wat wil je er nog over vertellen? _____

Afbeeldingen: makers en licenties

Notionists (DiceBear) van Zoish (CC0 1.0)

Phosphor Icons (MIT): users three duotone